

Bài 29 QUY LUẬT ĐỊA ĐỐI VÀ QUY LUẬT PHI ĐỊA ĐỐI

I - QUY LUẬT ĐỊA ĐỐI

1. Khái niệm

Quy luật địa đới là sự thay đổi có quy luật của các thành phần địa lí và cảnh quan địa lí theo vĩ độ (từ Xích đạo về hai cực).

Nguyên nhân dẫn tới quy luật địa đới là do dạng hình cầu của Trái Đất và bức xạ mặt trời. Dạng cầu làm cho góc chiếu của tia sáng mặt trời tới bề mặt đất thay đổi từ Xích đạo về hai cực, vì vậy lượng bức xạ mặt trời mà mặt đất nhận được cũng thay đổi theo.

Bức xạ mặt trời là nguồn gốc và động lực của nhiều hiện tượng và quá trình tự nhiên ở bề mặt đất. Vì thế, sự phân bố theo đới của lượng bức xạ mặt trời đã gây ra tính địa đới của nhiều thành phần và cảnh quan địa lí trên Trái Đất. Dưới đây là một số biểu hiện của quy luật địa đới.

2. Biểu hiện của quy luật

a) Sự phân bố các vòng đai nhiệt trên Trái Đất

Sự hình thành các vòng đai nhiệt trên Trái Đất không chỉ phụ thuộc vào lượng bức xạ mặt trời tới bề mặt đất mà còn vào các nhân tố khác. Vì thế, ranh giới các vòng đai nhiệt thường được phân biệt theo các đường đẳng nhiệt. Từ Bắc cực đến Nam cực có bảy vòng đai nhiệt sau :

- Vòng đai nóng nằm giữa hai đường đẳng nhiệt năm $+20^{\circ}\text{C}$ của hai bán cầu (khoảng giữa hai vĩ tuyến 30°B và 30°N).
- Hai vòng đai ôn hoà ở hai bán cầu nằm giữa các đường đẳng nhiệt năm $+20^{\circ}\text{C}$ và đường đẳng nhiệt $+10^{\circ}\text{C}$ tháng nóng nhất.
- Hai vòng đai lạnh ở các vĩ độ cận cực của hai bán cầu, nằm giữa đường đẳng nhiệt $+10^{\circ}\text{C}$ và 0°C của tháng nóng nhất.
- Hai vòng đai băng giá vĩnh cửu bao quanh cực, nhiệt độ quanh năm đều dưới 0°C .

b) Các đai khí áp và các đới gió trên Trái Đất

■ Dựa vào hình 15.1, hãy cho biết trên Trái Đất có những đai khí áp và những đới gió nào ?

c) Các đới khí hậu trên Trái Đất

Khí hậu được hình thành bởi bức xạ mặt trời, hoàn lưu khí quyển và mặt đệm. Song, các nhân tố này đều thể hiện rõ quy luật địa đới, vì thế đã tạo ra các đới khí hậu.

■ Dựa vào hình 18.1 và kiến thức đã học, hãy cho biết ở mỗi bán cầu có mấy đới khí hậu? Hãy kể tên các đới khí hậu đó.

d) Các nhóm đất và các thảm thực vật

■ Dựa vào hình 26.1 và 26.2, hãy cho biết:

- Sự phân bố của các kiểu thảm thực vật và các nhóm đất có tuân theo quy luật địa đới không?
- Hãy lần lượt kể tên từng nhóm đất từ cực về Xích đạo.
- Hãy lần lượt kể tên từng kiểu thảm thực vật từ cực về Xích đạo.

II - QUY LUẬT PHI ĐỊA ĐỚI

1. Khái niệm

Quy luật phi địa đới là quy luật phân bố không phụ thuộc vào tính chất phân bố theo địa đới của các thành phần địa lí và cảnh quan.

Nguyên nhân tạo nên quy luật phi địa đới là do nguồn năng lượng bên trong của Trái Đất. Nguồn năng lượng này đã tạo ra sự phân chia bề mặt Trái Đất thành lục địa, đại dương và địa hình núi cao.

2. Biểu hiện của quy luật

Biểu hiện rõ nhất của quy luật phi địa đới là quy luật địa ô và quy luật đai cao.

a) Quy luật địa ô

– Khái niệm: Quy luật địa ô là sự thay đổi có quy luật của các thành phần tự nhiên và các cảnh quan theo kinh độ.

Nguyên nhân tạo nên quy luật địa ô là do sự phân bố đất liền và biển, đại dương, làm cho khí hậu ở lục địa bị phân hoá từ đông sang tây: càng vào trung tâm lục địa, tính chất lục địa càng tăng. Ngoài ra còn do ảnh hưởng của các dãy núi chạy theo hướng kinh tuyến.

– Biểu hiện của quy luật: Sự thay đổi các kiểu thảm thực vật theo kinh độ là biểu hiện rõ nét nhất của quy luật địa ô.

■ Quan sát hình 26.1 (trang 86), cho biết: Ở lục địa Bắc Mỹ, theo vĩ tuyến 40°B, từ tây sang đông có những kiểu thảm thực vật nào? Giải thích vì sao các kiểu thảm thực vật lại phân bố như vậy?

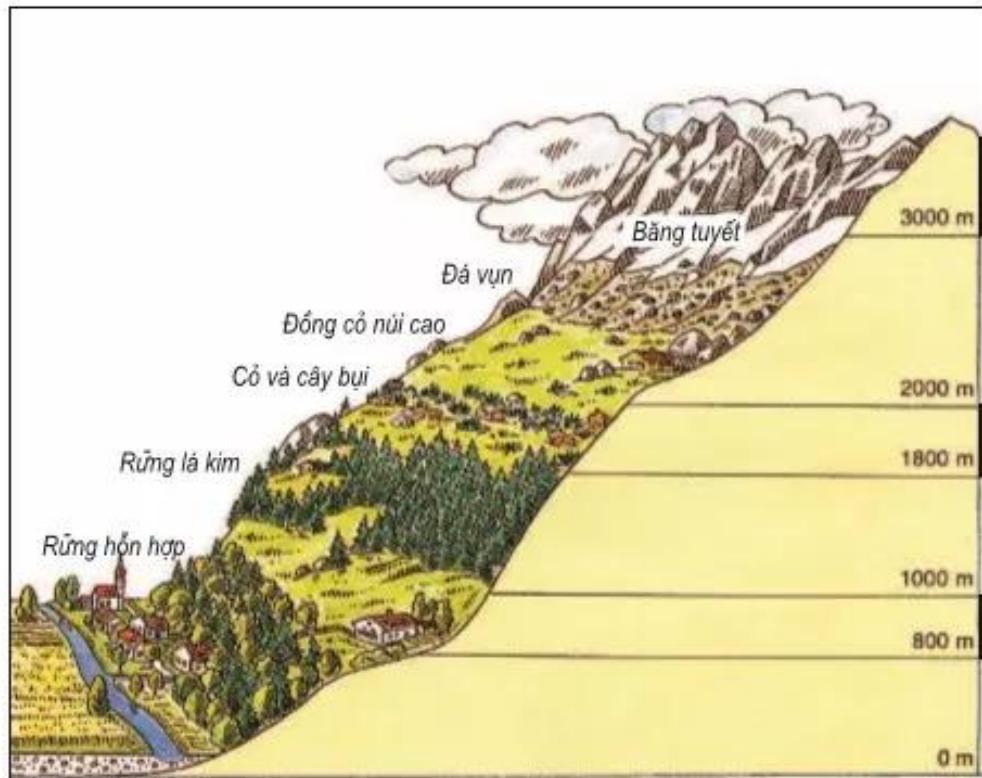
b) Quy luật đai cao

– Khái niệm: Quy luật đai cao là sự thay đổi có quy luật của các thành phần tự nhiên và các cảnh quan theo độ cao địa hình.

Nguyên nhân tạo nên các đai cao là sự giảm nhiệt độ theo độ cao cùng với sự thay đổi về độ ẩm và lượng mưa ở miền núi.

– Biểu hiện rõ rệt nhất của tính quy luật đai cao là sự phân bố của các vành đai đất và thực vật theo độ cao địa hình (hình 26.11 và 29).

Các quy luật địa đới và phi địa đới không tác động riêng lẻ mà diễn ra đồng thời và tương hỗ lẫn nhau. Tuy nhiên, mỗi quy luật lại đóng vai trò chủ yếu trong từng trường hợp cụ thể, chi phối mạnh mẽ chiều hướng phát triển của tự nhiên.

Hình 29 - Các vành đai thực vật theo độ cao ở núi An-pơ (châu Âu)

CÂU HỎI VÀ BÀI TẬP

1. Trình bày khái niệm, nguyên nhân và biểu hiện của quy luật địa đới.
2. Quy luật phi địa đới là gì ? Nguyên nhân gây ra quy luật này ? Quy luật địa ô và quy luật đai cao giống nhau và khác nhau ở những điểm nào ?